

Nemzeti Társalkodó

Junius' 15-dik napján 1853.

A' magyar nyelv terjesztéséről való
némely Értekezések.

(végzet)

C) Az, hogy a' magyar nyelv elemeinek megtanulhatására és tanítására az Orosz és Oláh nyelvekhez alkalmaztatott Grammatikák és szótárok minél nagyobb számmal 's minél ocsóbb árron adhatók készíttessenek és nyomtatódjanak. Erre is azt hiszem az a' kérdés, hogy a' pénz nélkül meg nem eshetik, 's annál fogva hol vegyük a' pénzt? Én úgy remélem, hogy ha a' megyei törvényhatóságok e' részben egy szívvel lélekkel egyet értve az ország fő kormányzékeihez folyamodnak, ugyan azon pénz tárok, a' melyek az ország lakosinak csak könnyebben való közösülhetésre szolgáló utak készítésére, tapasztalásunk szerint gyakran megnyílnak, ezen az ország minden lakosinak egy nyelvre való összeolvadhatása végett, az ország valóságos létének eszközlésére szolgáló egyedül való cél elérésére, kinyithatatlan zárokkal bérekesztve nem lesznek.

D) Az, hogy minden nemes megye a közgyűlésen (Marchalis sēdes, generalis congregatio) egy a' magyar nyelv terjedése éránt buzgó tagokból álló biztosságot nevezzen ki, a' mely az Orosz és Oláh Papokkal egyet értve, az Orosz és Oláh, először ugyan a' nagyobb, és egymástól illendő távolságra lévő, azután pedig idővel az apróbb, 's egymáshoz közelebb fekvő helységekben mind az oskolák felállítását, mind a' tanításnak azokba a' felyebb irt módon való vitelét minél elébb munkába venni törekedjen; és munkálódásának mind sikeréről, mind akadályairól a' közgyűlésnek időről időre tudósításokat tegyen. Olvassuk a' nagy Napoleonról, hogy a' maga rendeléseinek sikeréről bizonyos lehessen, nem elégedett-meg a' hasznos rendeléseknek csak megtételével; hanem gyakran szélesen kiterjedt birodalmának minden részeit biztosai által feljáratta; a' minek következése a' lett, hogy kiszabott rendszerei mindenütt pontosan bételyesítődtek. Így nem ártana a' megyéknek közakarrattal megkérni az országos kormány székeket a' végre, hogy biztosaik által, legalább három esztendőben egyszer, az ország minden részeiben ezen erkölcsiséget és magyar nyelvet terjesztő intézeteket a' magok biztosaik által megtekintetni, a' restelkedőket serkentetni, a' szorgalmatosokat a' példaadásra kihirdettetni méltóztassanak. Mert a' mint nem lehet elég háládatos tisztelettel magasztalni felséges Fejedelmünknek azon alattvalójához

való kegyességét, mely szerént kevés eszten-
dő múlik úgy el, hogy felséges thronusáról
a' törvényhatóságokat fel ne szólittatná az
eránt, hogy az ország nevendékjeinek az
oskolákba jártatására figyelmeket gondo-
son fordítsák; úgy nem lehet egészen hal-
gatással elmellőzni azt, hogy ezen felséges és
kegyelmes parancsolatoknak az egy felolva-
sáson kívül alig van további sikere. Ebből
következik mind az erkölcsiségben való gyen-
ge eléméletel, mind a' magyar nyelvnek
ily lassu és szűk körügyarapodása. Hoc fon-
te derivata clades in Patriam Populumque
fluxit.

E) Az, hogy ha a' magyar földön lévő
minden törvényhatóságok, a' derülni elke-
zett magyar égnék tiszta szellemétől lelke-
sitve, nem szűnnek-meg huzgó könyörgései-
ket mind addig ömledeztetni, a' magyar nem-
zet eránt sok ízbe kimútatott szeretettel vi-
seltető 's ez által viszont csak nem az imá-
dásig tisztelt és szeretett koronás Királyunk
szentséges thronusa elibe, valamíg meg nem
nyerik azt, hogy valamint a' magyar felkelt
seregnél annak felállításakor már több ízben
gyakorlatban volt, úgy a' magyar egész hon-
ból állandóul felállított mind gyalog mind
lovassereknél, mind a' gyakorló, mind
a' parancs szavak magyar hangba olvaszta-
sának, a' mi az Oláh szélregementeknél most
is Oláh nyelven menyen és az idegen nyelvű
tiszték azt megtanúlják. Alapja ugyan is azon

nagy tehernek a' melyet a' magyar föld az állandó katonaság mind felállításával, mind tartásával magára vállalt, és nagy maga meg-erőltetésével visel, egy felől az, hogy a' magyar föld a' külső ellenség ellen erős kar-ral, és bátor 's vidám szívvel oltalmaztasson; másfelől, hogy a' belső csend az okoson kor-mányozott fegyveres erőnek tekintete 's ín-tő szava által fentartasson. De hogy születik az oltalomra kiállott vitézek sorába a' ma-gyar föld oltalmára tüzes kedv, ha a' kor-mány parancs, és buzdító szavak nem ma-gyar hangba öntve harsogtatnak. Csudát szült a' magyar homlok hadi rend előtt megdör-dült Hunyadi János magyar szava, a' nissai és belgrádi mezőkön, csudát a' berlini ka-puk előtt felállított magyar felkelő sereg rendei közt kibocsátot menydörgő hangja az újabb időkben Nádasdinak. Csudát a' csak közelebb elhalálozott Gyulainak a' német, és francia mezőkön harsogó magyar felszólása, a' kö-rülte győzedelmet vitt magyar fegyveres e-rőbe, 's azt is fog szülni, valahányszor ma-gyar erővel bocsátódik az a' bajuszos ajakok csikorgó fogai közzül. — Hát a' belső csend-re a' magyar földön nem de nem a' magyar hangnak van é varáslóbb mint az otromba fegyvernek letartóztatóbb ereje? — Hogy ha a' magyar föld minden törvényhatóságának azon célra egyesült buzgó könyörgései leg-kegyelmesebb koronás Királyunk felséges thrónussa előtt kedvező választ nyernek, a' mihez a' magyar nyelvnek eddig is lelkesen

tett ápolgatása, ifjabb koronás Királyunk ezen célra tett fényes adakozása biztató reménységet nyújt, alig lehet felszámítani mily jóltévő befolyása lesz annak, a' magyar nyelvnek mind terjedésére, mind pallérozására. Mert egyfelől az ezeredeknél fénálló oskolákban a' magyar nyelv hathatósan tanittatik, 's nem csak a' tiszti kar, de még a' közvitéség is a' magyar nyelvben nagyobb készséget és könnyüséget kapnak; más felől a' több a' bírodalombeli ezeredeknél lévő tiszturak, a' kiknek a' magyar ezeredeknél szolgálni kedvek lesz, a' magyar nyelv tanulására figyelmet, 's szorgalmat fordítanak. Már feltéve azt, hogy csak könnyü szerrel véve, a' magyar egész föld által fizetett állandó és ugyanaz által tartott szélbeli katonaság száma feljül jár 100,000-en, hozzá járul az hogy az egész ország az idő szelidebb szellemétől lelkesítve, az örökös katonaság helyett a' feltételes (Capitulatio) szolgálatu katonaságot szándékozik állítani, 's a' feltételt 10 esztendőhöz köti, csak 10 esztendők alatt ezen nagy oskola, a' magyar föld ármádája, hány ezer csinosabban magyarul megtanúlt ifjakat bocsát-ki soraiból a' magyar hon magyar népe szaporítására? és csinosítására?

Minthogy akármely munkának végbe vitelére nem elég csupán az arra megkívántó eszközök feltalálása, és készen léte, hanem ezeken kívül még az akarat, és hajlandóság is annak mind elkezdésére, mind foly-

tatására, mind bévégzésére szükséges: ehhez képest tehát szólok.

II) Azon módokról, melyek által a' magyar föld Oláh és Orosz lakossáiba a' magyar nyelv tanulására, csekély vélekedésem szerént, hajlandóságot és akaratot ébreszteni, és azt fentartani lehetőnek látszik. Ilyen módok arra nézve:

A) A' szelid és nyájas bánás az Orosz és Oláh lakosokkal. — Tetszett a' sorsnak ez előtt tíz századokkal úgy igazgatni a' Magyar Nemzet dolgait, hogy egy felől Ásiából jöve, az útjokat elállani kívánó Oroszokat Kióvia környékén kemény ütközet után megvervén, azok közül sokakat mint szolgákat magokkal elhozván, az első megszállások helyén, Munkáts környékén megtelepitse, az Oláhokat pedig az Almás vize mellett Tuhutum magyar vezérnek Gelonn nyert véres győzedelme juttatta szolgaságra, 's az általok lakott földet Magyar tulajdonságra. — A' győzedelemnek véres volta a' győzedelmesekbe keménységet, a' meggyőzöttekbe pedig, valamint a' győzedelmesek, úgy azoknak szokásaik és nyelvek eránt idegenséget és gyűlölséget szült. Már a' mai időnek áldott szelleme az indulatoknak dühösségét csak az ütközetek órájira szorította, az azt követő időre pedig mindjárt, mind a' győzedelmesek mind a' meggyőzettek közt, a' szelidségnek lelkét, a' békes lakosok környékén kiterjesztheti parancsolja. Hát még a' tíz száz esztendő győzedelem után micsoda illőbb mint az,

hogy a' győzelem után birtokot nyert Magyarok, az ugyanaz által a' birtokot elvesztett Oroszok és Oláhok eránt minél nagyobb szelidséggel és emberséggel viseltessenek, birtokosi igazságot csak a' földön és nem a' személyeken éreztessék, földjeiknek haszonbéréért erejek felett való munkára ne erőltessék, az időnek és esztendőnek jobb részeit nemcsak a' földesúri munkákra, hanem a' szegény, haszonbérbe szolgáló embereik számára is jutni engedjék, és ne csak azt számítsák, hogy mennyi elvégezni való munkájuk van, hanem azt is, hogy földjeikért szolgálni tartozó Oláhaik és Oroszaik hány, és egy végtiben csak mennyi napszámot teljesíteni tartoznak, és azt nemcsak magok gondosan szemek előtt tartsák, hanem dolgoztató tisztjeikkel is (a' kikre van a' nagyobb panasz) figyelem alá vétetni igyekezzenek. Mihelyt azt az oskolák által lassan lassan pallérozott Oláhok és Oroszok érzik és tapasztalják, azonnal benne a' Magyar birtokosok és azoknak nyelveik eránt az idegenséget szives hajlandóság, a' gyűlölséget szeretet, 's az Orosz és Oláh nyelveket nem sok idő múlva Magyar nyelv váltja-fel.

B) Az, hogy készíttessen egy oly kézi oskolai könyv, a' melyben annak gyökér okai rövideden világosan kimagyaráztassanak, más országokból vett példákkal való öszve hasonlításokkal kifejtessenek, hogy a' szolgálatnak mostani állása nem az erőszakon; hanem a' tulajdonos földjének a' szolgáló emberek ál-

tal való használásán alapúl. Ezen könyvetskék oszloposon készüljenek, még pedig az Oroszok számára az egyik felin az oszlopnak magyarul, a' másikon oroszul; az Oláhok számára pedig az első felin hasonlólag magyarul a' másik felin pedig oláhul. Ezek a' felállítandó oskolákban gondosan tanittatván, egyfelől a' magyar nyelv belü gyakorlásra, másfelől a' szolgáló embereknek a' földes urak eránt való idegenségek elenyésztetésére szolgálnak.

C) Az, hogy ha a' törvénynek ezen cikkelyén Rusticus est in capax Bonorum possidendorum et Officiorum gerendorum a' mostani század szelleme szerént illendő módosítás tétetik. Alapja és szülője volt ezen politikai törvénynek, a' Magyar Nemzet történeteinek azon szakasza, a' melyben a' magyar földet annak különféle néptörsökü szomszédjai fegyverrel fenyegették, melyben ezt azok ellen a' földek bírtokossai oltalmazták. Már mi volt természetesebb mint az, hogy azon a' fenyegetődzőkkel egy nyelvü atyafias, de az ország kebelében tartozkodó lakosokat, azon méltó félelemből, hogy a' magyar bírtokot, a' velek egy nyelvü szomszédok ellen, nem fogják elég tüzzel és hűséggel oltalmazni, a' bírtokosi és hivatali jusokból kirekeszszék. De mi már most ismét a' mai század megváltozott szelleméhez illendőbb mint az, hogy megigértessen a' magyar honban lakó Orosz és Oláh lakosoknak az, hogy mihelyt a' magyar nyelvet saját-

jokká teszik, azonnal a' magyar birtok sa-
 játsága megszerzésére, és ezután a' hivata-
 lokba való beléphetésre az út előttök meg-
 nyittatik. Elhagatom azt, hogy ezen törvény
 cikkely módosításának a' belső szorgalom é-
 lesztésére mily boldogító ereje lenne, mert
 erről már többen és bőven írtak, csak azt
 mondom, hogy alig lehet azt a' varázs erőt
 kimagyarázni, a' melyet ez a' magyar nyelv-
 nek az Oroszok és Oláhok közt való terje-
 désére szülne. Ezen feltétel által elenyészne
 azon tős gyökeres Magyar Nemesnek azon
 erős ellenvetése, a' mely azt állítja, hogy
 ha a' szabad adás vevésre az út megnyitta-
 tik, a' Magyar Nemzet elkorcsosítottatik: mért
 csak magyarrá által formálnak engedővén-
 meg a' magyarföld vásárlása, a' nemzet nem
 csak el nem korcsosodna, sőt nőttön nőne,
 úgy hogy a' mit soha semmi erőszak ki nem
 vihet, azt azt okos Concessiók rövid időn
 valósíthatnák. Erre a' módosítás megkíváná-
 sára annyival nagyobb igazok van pedig az
 Orosz és Oláh lakosoknak, hogy a' haza ol-
 talmához lévén, már első századiban a' Ma-
 gyarország felállításának, a' birtok szerzéshez
 való Igaz kötve, már a' mai időben száma
 nélkül valók azon Oroszok és Oláhok, kik
 a' Magyarországtól kiállított ezeredek sorai-
 ban a' magyar föld oltalma körül véres har-
 czokat állottak, és ezután is csalhatatlanul ál-
 lani fognak. Mert ott áll a' mai védő hadi
 tudomány állapotja hogy nem születik már
 ma senki mint régen buzgányos, hanem hosz-

szas gyakorlás és tanulás után lesz a' haza védelmére jó puskás — katonává. Ha hát szeretjük azoknak mejeiket, a' M. Hazát megtámadó ellenség eleibe ör bástyául használni, szeressük azokat a' meg magyarosodás egyedül való feltétele alatt, a' magyar honni birtokosodásba is, azoknak érdemek, és szorgalmok után bébotsátani: mert kétségbe hozhatatlan igazság az, hogy a' birtokot, csak a' birtokos oltalmazza igaz szívvel, és lélekkel.

D) Az, hogy ha az Orosz és Oláh helységekben lévő hiyatalok, mint a' milyenek a' Papság, Kantorság, Jegyzőség, Biróság, csak az olyan Oláh és Orosz születésűeknek adódik jutalmul, a' kik a' magyar nyelven való beszélés, olvasás, és írásbeli tehetséget magoknak megszerezték. Valahol erő járult a' nyelv terjesztéséhez, siker nélkül való volt az, de valahol jutalom, becsület, tisztesség, és haszon volt annak megtanulásához kötve, észrevehetetlenül gyarapodott, és terjedt az. *Laudata Virtus crescit et immensum gloria calcar habet.*

Volnának még sok olyan gondolatim, melyek közzül némelyeket az eszközök, némelyeket a' módok sorába béiktatni kívántam volna, de attól tartván, hogy talám ezekkel is meghotránkoztattam némelyeket, hogy azokkal többeket meg ne sértsek önként elhalgatom most azokat, remélvén, hogy találtnak még a' pallérozottság előmentével olyanok, a' kik ezeket talán még alaposab-

ban mint én előadják, ugyan azért most bérekesztem ezen sorokkal értekezésemet.

Ut jugulent homines surgunt de nocte latrones
 Ut te ipsum serves non expergisceris? atqui
 Si noles sanus curreš Hydropicus.

Az Austriai Császári bírodalom kerekrépa-czukorgyárai 1832-ben.

A' répa czukor készítés itt változó sors alatt volt; huzgón fogtak ahoz sokan, kár-ral folytatták, felhagyták egészen, 's csak rövid idő óta kezdik a' szorgalom ezen ágát nagyobb figyelemre méltóztatni, mire az ösztön francziaországból terjedde el, hol jelenleg sok gyárok nagy haszonnal üzetnek.

1832-ben az Austriai bírodalomban 19 intézetet számláltak olyant hol a' kerekrépa nedvéből tisztálatlan czukort készitnek, 's remélhetni hogy e' szorgalom-ág rövid időn szembetűnőleg terjedend, midőn az ország-lás tíz esztendőre szabaditá fel a' jövedelmi adó alól. Ilyen említett intézetek találtatnak:

1) Az Ens alatti Austriában, névszerént Staats uradalomban, hol Gróf Colloredo Ferdinand 1830 óta a' kerekrépa termesztést az ily gyárok számára bevitte. Az ott készített czukornemnél nem kívánhatni jobbat.

2) Morvában egy, Datschizben, Báró Dalberg tulajdona.

3) Csehországban hat, névszerént:

a) A' Thurn és Taxis Herczegé Daurawitzban, hol nagyban rafinirozzák is.

b) Az Öttingen Herczegé, Kuchelbadban Prágához közel.

c) A' Báró Dalbergé, Malleschauban, a' Czasloui kerületben.

d) A' Gróf Czerniné, Chudenitzben, a' Klattai kerületben.

e) Az Oppelt úré, Swinarzban, a' Be-rauni kerületben.

f) A' Lovag Strohlendorf úré, Bezdikau jószágán a' Klattai kerületben.

4) Gallicziában három, u. m.

a) Murozowicki úré, Sokolowkaban, a' Brzezani kerületben közel Bóbrkához.

b) Gróf Fresnelé, Puznikiban nem mesz-sze Lemberghez.

c) Gróf Potokié, Olszanicában nem mesz-sze Lemberghez.

5) Magyarországon öt u. m.

a) és b) A' Lacsny Miklós úré, Nagy-Födemesen és Bátorkeszben, Nitra vármegyében 1830*). Az itt 1832-ben tett tapasztalások szerint, a' Kerekrépanak poronyón mivel jó földben igen gazdag sikere van, 12,000 mása répából 522 's fél mása czukorliszt jött ki, melyért a' soproni czukorrefinéria, másá-ját 22 f. ezüst pénzzel véve mindössze fizetett 11,495 ftot ezüst pénzben, a' miből azon fontos meggyőződés származott, hogy a' gabona árra szállásával, a' kerekrépa termesztés Magyarországon, a' szorgalmas me-

*) Mustra ezen intézetből van kiteve az Ausstellungs-Bureau teremben (gr. Schullerstrasse Nro 824.)

zei gazdaság egy legfontosabb ágát teszi.

c) A' Gróf Forgács Károlyé, Ghymesen Nyitra vármegyében.

d) A' Gróf Apponyé, közel Pošonhoz.

e) A' Zahony úré Zahonyban Ungvár-megyében

6) Erdélyben egy, Főkormányi Elölülő Branyitskai Báró Josika János úr ó Excel-lentiajéé, Csáki Gorbou Kološvárhoz közel **)

7) Karinthiában egy, lovag Moro uré Viktringben, Klagenfurtnál, 1830 óta. Minden hold föld itt közép számitásban 415 mása répát adott, 's minden mása répaczukor került 13 f. 20 's fél xr. e. p.

8) A' Velencei kerületben egy, mégpedig Monastierben Trevisohoz közel, Triesti Schram testvér urak tulajdona. Ezen gyár ez előtt kevés idővel megszűnt, hogy Magyarországra általtéssék.

(az 1834-re kijövő „Notizen über Produktion Kunst, Fabriken und Gewerbe“ czimű folyóiratból.)

Rojba Gyökér

(*Rubia tinctorum*)

Klagenfurt mellett Viktring uradalomnak szorgalmas munkásságokról dicséretesen ismeretes bírtokosi lovag Moro testvér urak, 1830 nyarán nagyon szerencsés próbákat tettek a' Rojbagyökér termesztéssel. Az egy

**) Ebből is van kitéve mustra ugyanott, arra feljegyzésével.

esztendős, levegőn szárasztott gyökér termés első évben többet nyomott 120 fontnál, de további szárasztás által annyira megapadt, hogy nem nyomott többet 23 fontnál. Egy hold föld így művelve szoros felvetés szerint szinte 2280 font szárasztott gyökeret adna. Szabad mezőn minden hold szántóföld; termést legalább 1500 font eladásra kész árut adna, melyből minden mása 36 f. 's többet érne. A' Viktringbeli festőintézetben tett festés próbák szerint, a' karinthiai Rojba semmi tekintetben nem enged elsőseget más kereskedés útján hozott idegennek.

Tudva van hogy Erdélyben vadán terem a' Rojba nagy bővségben Hunyad vármegyében, különösen Hátzeg vidékén; hogy Brassóban 20 — 50 f. c. pénzzel fizetnék az Erdélyit, az Oláhországi Rojba gyökérért 70 ftott adnak, és évenként negyven ötven ezer conv. ft. menyen ki e' pénzetlen hazából. Valyon miért nem termesztik tehát? vagy miért panaszkodnak hogy nincs kereskedésre alkalmatosság, nincs miből pénzt csinálni?

K é r e l e m.

Ohajtanám, hogy több olvasott, 's tiszta ítéletű hazafiak, az oly számos és hosszúságú életírásokban, utazásokban, 's történeti nevezetes személyeknek rövid 's egyszerű, de helyes és czélirányos charakteristikai voná-

sait öszveszednék, 's a' Nemz. Társalkodó' tisztelt olvasójival közleni méltóztatnának. — Ezen vonásoknak csak az érdeklött személyek' árnyékolatját kellene ábrázolni; úgy mindazáltal, hogy az ábrázolt személynek vonásai, az eleven képet elég világos, 's híven másolt színben tüntessék szemünk elébe. — Az ily kis történeti képeket, azon papirosra rajzolt nevezetes személyek fejeivel lehetne egybehasonlitni, melyekben három vagy négy szerencsés vonással, minden színezés, kivilágosítás, és árnyékolat nélkül, oly érdeklő az egész, hogy mindennek azzonnal réá kell ismerni a' czélzott személyre. Minél egyszerűbb a' czélzás, annál hasonlóbb a' kép; mert a' képzelet azt a' mi hibázik, a' művész kezénél, közönségesen jobban ki tudja pótolni. Ezért találunk gyakran nagyobb hasonlatosságot az ismert személyek fekete árnyékolatjában, mint a' színezett arczképekben; 's ezért fedezünk fel gyakran az ismeretlen személyek képeiben is olyas valmit, a' mit szemünkkel nem látunk. — Ámbár oly csekélyeknek látszanak is ezen árnyékolatok, mindazáltal van nekik is bizonyos történeti hasznok. Személyes tekintetet adnak ezek oly személyek felől, kiket soha sem láttunk, kik figyelmünket még is megérdemlik, az által hogy befolyással voltak egyes vagy több országok sorsába, 's kiknek személyes tulajdonságaikról gyakran hibás képzeletünk volt. — Az eddig mondtak jobban felvilágosíttatnak az általam ed-

dig közlött vagy ezután közlendő vonások által; melyeket nem azért közlöttem vagy közlendek, hogy valamit adjak; hanem hogy általok másokat jobbaknak adására serkentsek.

Hdgr.

Magyar Telegraf.

Andreas Károly úr jeles hazánkfi, egy egészszen új 's a' francziánál egyszerűbb szerkezetű telegráfot talált-fel. Nem lévén még az austriai bírodalomban ily intézet, a' felsőség ennek hivatalos megvizsgálását a' Generalstabra bízta. Ehez képest a' Buda melletti Gellért hegyen Andreas úr 1.1/2 ölnyi magasságra proba telegraf állított-fel, melynek nappali közlésekre szolgáló részei három, de sok félekép mozdítható léczekből, éjjeli részei pedig hét ingatható lámpásokból állanak (a' franczia telegrafon 45 léczjel van). Andreas úrnak ki 24 betűt képző jelekkel élt, több hivatalos jelentések adattak-fel, melyeket a' tőlle 4300 ölnyi távolságra, a' Szépjuhásznénál lévő titkába avatott társa egy néhány másodperc alatt minden hiba nélkül feljegyzett. Andreas úr ezen jeleivel 275,000 ideát közölhet; Budától Bécsig 18 telegraf kívántatik — minden 2 mértföldre egy. — Andreas úr biztosítása szerint, az adandó izenetnek utolsó jegyétől számlálva 4 minutum alatt, a' közlendő tudósítás Budától Bécsbe hathat.